

Bajram
SEFAJ

Parisul în zadar

roman

Librarium Haemus

BAJRAM SEFAJ

Parisul în zadar

Roman

Traducere din albaneză: Kopi Kÿçyku

LibrariumHaemus 2010

Prozator, poet, jurnalist, om de televiziune născut în 1941 în Kosova, **BAJRAM SEFAJ** reprezintă o voce și un mod necomplexat de a privi arta scrisului și relațiile între scriitori, cititori, cotidian și posteritate. Este prezent în scrisul de limbă albaneză de peste patru decenii. Profesia de ziarist a început s-o practice la celebrul cotidian “Rilindja” (Renașterea) din capitala Kosovei, Prishtina. Timp de câțiva ani, a fost corespondentul ziarului “Vjesnik” din Zagreb (Croatia). Între 1972 și 1990, a lucrat ca publicist și redactor al emisiunilor culturale la Televiziunea din Prishtina. În anul 1992, Sefaj a cerut azil în Franța, unde trăiește și astăzi. *Parisul în zadar*, care înainte de a fi roman, este mai degrabă o amplă cronică (auto)biografică, dar nu doar a autorului, ci a câtorva generații de intelectuali albanezi, a văzut lumina tiparului după *Trei puncte* (povestiri), *Drumul până la poveste* (povestiri), *Săptămâna are șapte zile* (povestiri), *Plimbare de vise* (nuvele și povestiri), *Semn de timp – signum temporis* (publicistică), *Ziaristica mea* (memorii), *Albastru și cenușiu* (povestiri).

BAJRAM SEFAJ

Parisul în zadar
(roman)

În limba română de **KOPI KYÇYKU**

Cu o prefață în română și albaneză de **ARDIAN-CHRISTIAN KUCIUK**

LibrariumHaemus 2010

ISBN electronic: 978-606-8093-33-8

Coperta / Ballina: **Kúdesign**

București, 2010

Exilul și (I)realitatea lumii

Tema exilului a devenit aproape hotărâtoare în destinul prozei albaneze de după căderea Cortinei de Fier. În mai puțin decât două decenii, albanezii au fost obligați să treacă de la crunta izolare, inclusiv în imagologie și mass-media, la o lume ce tinde să devină sat global, fără granițe, dar dominat de granițele incomparabil mai inflexibile ale prejudecăților. Numeroși scriitori albanezi au luat calea exilului, fie acesta și cultural. Alții au devenit scriitori tocmai în spațiul necunoscut ce trebuia să fie sau să se preschimbe în pământ (citește Suflet) al făgăduinței. Sentimentul dezrădăcinării, al trezirii într-o lume liberă după unele principii, dar la fel de nemiloasă după altele, i-au îndemnat pe scriitorii albanezi ca să încerce să rezolve cu ajutorul exilului cel puțin două probleme spinoase. În primul rând, să nu piară ca identități sub atacurile uneori violente, zdrobitoare, ale Dorului de o viață răpită (care *îi născuse și fusese a lor*), sau sub jocurile cinice, ca să nu spunem demonizate, ale himerelor. În al doilea rând, conștientizând că literatura scrisă în exil poate destrăma granițele virtuale dintre literaturi numite *mari, medii și mici*, și poate netezi calea adaptării la noile reguli de supraviețuire sau de înălțare spirituală, indiferent de originea etnică, lingvistică, geo-politică a autorului. În scurt timp, scriitori deja înrădăcinați în spații precum Germania, Elveția, SUA, Grecia, România etc., au adus literaturii albaneze opere și capodopere ce por concura fără niciun complex cu cărți vechi sau noi, născute sau dedicate exilului, și care fac furori prin mass-media lumii. Cititorul de limbă albaneză, fie că se află în exil, fie în spațiul albanofon, dispune de câte o frântură personalizată – și deseori *universal valabilă* – a experienței exilului, dar și câte o imagine inedită, încă sau mereu necunoscută, a Patriei, văzută acum altfel, într-un alt context, din spațiul străin. După cum se știe, albanezii au mai înfruntat un exod cumplit în secolul al XV-lea, când aproape o jumătate de milion de oameni au fost nevoiți să treacă

Marea Adriatică și să se stabilească în Italia, ca să poată supraviețui în absența uriașului Skanderbeg, decedat în anul 1468.

Viața scrie romane. Este una din frazele-cheie ale volumului „*Ziaristica mea*”, semnată de binecunoscutul prozator, eseist și jurnalist kosovar Bajram Sefaj care, *alăturându-se fără să vrea fluviului celor ce pleacă de acasă*, după jumătate de veac trăită în patrie, se trezește într-o călătorie stranie, dominată de dileme, întrebări retorice, coșmaruri, dar și revelații pe care doar dezrădăcinarea le poate produce, ca să ajungă la Paris. Este o mare diferență între a pleca în exil când încă nu ți-ai încheiat tinerețile, când puterea himerelor și a ambițiilor pare a nu (re)cunoaște piedici de niciun fel, și a te trezi singur cuc, înstrăinat, într-un soi de pensionare la puterea pensionării, exact când maturitatea începe să devină bătrânețe. Drama albaneză n-a vrut să știe însă, de vârsta celor aleși să sufere. Parisul Luminilor, leagăn mitic al culturii și civilizației europene și nu numai, devine brusc și leagănul multor nefericiți care-și au fiecare Parisul său, spulberat odată cu visele nu la o viață mai bună, mai sătulă, mai faimoasă, ci la o viață normală. De-a lungul mai multor generații, în Balcani nu se visează la o existență blândă, pufoasă, dulceagă, lipsită de griji și traume, ci existența lăsată de Dumnezeu, la o conviețuire călăuzită doar de echilibrul ființelor și lucrurilor indispensabile. Neputând face nimic pentru acest vis, restul Continentului Bătrân, mereu tânăr când vine vorba de explozii sau menținere a hedonismului, a prins obiceiul de a concentra virtual (până la un pas de real) în spațiul balcanic, toate nenorocirile posibile, toate păcatele, toate viciile și trădările și nemerniciile și barbariile. Din această cauză, (re)întâlnirile celor două frânturi ale aceluiași continent au fost și sunt dominate de neîncredere și pesimism camuflat. Situația se schimbă încet, pierde timp de câte ori se schimbă în rău sau nu se schimbă în bine, dovedind că nu e suficient ca viața să scrie romane până când romanele vor scrie cu multe îndurare și înțelegere viață.

Călătoria protagonistului din „*Parisul în zadar*” (roman-reportaj, îl consideră autorul) începe într-o zi de înmormântare.

Sora lui Ndreu moare după o viață aproape geamănă cu viața întregului spațiu sud-estic, iar fratele pleacă spre centrul Europei, deși astfel încalcă o tradiție străveche. Dar destinul individual nu prea face deosebiri între soră și viață moartă. Orice plecare în exil este precedată de o moarte, reală, mistică sau metaforică; orice plecare în exil este o nouă naștere, chiar dacă unii feți se nasc morți. Textul lui Sefaj se distinge nu doar prin trăsăturile eroilor, prin limba cristalină, întru totul maternă, ci și printr-o apropiere și intersectare fericită în cruzimea ei, a realității de ficțiune. Cititorul nu se va hotărî nici după ultima filă a romanului dacă a fost călăuzit într-o lume reală, pipăibilă (cu Paris luminos, hoteluri și restaurante de lux, avioane, periferii mizere, cărnuri vii scoase la vânzare, cu personaje istorice, cum ar fi Ismail Kadare sau surprinzătorul traducător, fost dandy, fost deținut politic, ambasador Jusuf Vrioni, și alții, cu care *sărmanul de Ndreu* – jurnalist chinuit, dar și mereu eliberat de propriile autoironii și exerciții de smerenie) va bea câte o cafea, sau înoată într-o realitate strict artistică, compusă din trecut, prezent, viitor, sfințită de umbrele strălucitoare ale marilor exilanți ale literelor albaneze și de orașele în care ei au creat. Puține alte cărți scrise în albaneză reușesc să transmită cu atâta realism, sinceritate copleșitoare și fără complexe imaginea lăuntrică adevărată a albanezului dezrădăcinat. Ndreu este un intelectual împătimit de cărți, de călătorii și de o lume lipsită de rost în absența oricărei utopii. El simte și trăiește evenimentele sale și ale neamului său în mod clișeu, s-ar zice, altfel nu și le poate asimila, nu le poate accepta ca fiind reale. El este un visător cum numai un copil crescut cu forța poate fi. Pleacă din patrie aproape fără să-și dea seama, deși toate amănunțele vieții sale trecute duc la exil. Nu se poate controla, căci exilul impune anumite reguli, fiind uneori mai inflexibil chiar și decât moartea. Are o logică de genul: *de ziua în care mori nu poți participa decât la propria înmormântare...*

Încercuit de nemărginitele câmpii ale Satului Global, Ndreu este torturat de dor. Îi lipsesc pământul său (cu tot cu blestemul real sau mitologizat), iubita lui soție, limba în care s-a născut. Faptul că nenumărați strămoși ai săi au trecut prin

aceeși cale a martiriului parțial nu-l poate liniști, nu-l poate ajuta să se regăsească. El parcurge aproape tot spațiul exilului albanez și se oprește în Orașul Luminilor, unde visează și încearcă să se integreze comunităților de majoritari și minoritari de acolo, dar nu izbutește. Este ciclic zguduit de emoții din cele ce fac din soartă o himeră, o trădare, o latentă înmormântare. Totuși, deoarece nu există suferință fără răsplată, Ndreu va ajunge să înțeleagă și să accepte că, în exil, nu intelectul contează cel mai mult, nu faima, nu avera cuiva, ci sufletul, capacitatea de a supraviețui prin mijloace arhetipale, neatînse de legile (post)modernității și, cu atât mai puțin ale mondenității. Chiar dacă lumea întreagă s-ar ruina și ar fi înghițită de neant, darul empatiei și milostenia primordiale nu trebuie alungate. Chiar dacă susținerea acestora ar cauza dispariția lumii. Empatia și milostenia capătă în acest context valoarea sufletului, incomparabil mai mare decât cea a lumii.

Dar *Viața* nu doar scrie, ci și *distruge romane*. Deseori parcă scrie doar ca să aibă ce distruge. Sau distruge pur și simplu, pentru a le dovedi oamenilor că ocrotirea Memoriei nu este suficientă ca să asigure veșnicia. Ndreu va atinge ultimele granițe ale sinelui și se va opri exact unde iadul este învins prin visul și ruga de a putea scrie. În stilul cu care romanele înving treptat dispariția speței umane, visând să scrie vieți.

ARDIAN-CHRISTIAN KYÇYKU

Mërgimi dhe (i)realiteti i botës

Tema e mërgimit është bërë pothuajse vendimtare për fatet e prozës shqiptare pas rënies së Perdes së Hekurt. Në më pak se dy dhjetëvjetsha, shqiptarëve u është dashur të kalojnë nga izolimi i egër, - përfshi atë në imagologji dhe masmedia, - në një botë që synon të shndrrohet në fshat global, pa kufij, por e sunduar nga kufijtë pakrahasimisht më të ngrirë të paragjykimeve. Shumë shkrimtarë shqiptarë morën udhën e mërgimit, qoftë ky edhe kulturor. Të tjerë u bënë shkrimtarë

pikërisht në hapësirën e panjohur që duhej të ishte, ose të shndërrohej në Tokë (lexo: Shpirt) të Premtuar. Me ndjenjën e çrrënjosjes, e zgjimit në një botë që ishte e lirë sipas disa parimesh, por mbetej gjithaq e pamëshirshme sipas parimesh të tjera, shkrimtarët shqiptarë u përpoqën të zgjidhin me ndihmën e mërgimit, të paktën dy probleme të mprehta. Në radhë të parë: të mos e humbin identitetin nën trysinë e sulmeve ndonjëherë të dhunshme, dërmuese të mallit ndaj një jetë të grabitur (e cila i pat lindur dhe pat qënë e tyrja), ose nën trysinë e lojnavë cinike, për të mos thënë demonizuese, të himerave. Së dyti: duke u ndërgjegjësuar se letërsia e shkruar në mërgim mund të shkallmojë kufijtë virtualë ndërmjet letërsive të quajtura të mëdha, të mesme e të vogla, dhe është në gjendje ta sheshojë udhën e përshtatjes me rregullat e reja të mbijetesës, apo të lartimit shpirtëror, pavarësisht nga prejardhja etnike, gjuhësore, gjeopolitike e autorit. Brenda një kohe të shkurtër, shkrimtarët tashmë të shrrënjësuar në treva si Gjermania, Zvicra, SHBA, Greqia, Rumania etj, i kanë sjellë letërsisë shqiptare vepra dhe kryevepra që mund të „ndeshen” pa kurrfarë ndruajtjeje me libra të vjetër a të rinj, lindur ose që i kushtohen mërgimit dhe që „lenë nam” në masmediat e botës. Lexuesi në gjuhën shqipe, qoftë në mërgim, qoftë në hapësirën shqipfolëse, ka kësisoj nga një copëz të personalizuar - dhe shpesh botërisht të vlefshme - të përvojës së mërgimit, por edhe të një imazhi të panjohur më parë, ende apo vazhdimisht të panjohur, të Atdheut, të këqyrur tashmë ndryshe, në tjetër kontekst, nga hapësira e huaj. Sikurse dihet, shqiptarët janë përballur edhe me një eksod mizor në shekullin e XV-të, kur pothuajse gjysëm milioni njerëzish u detyruan të kaptonin Detin Adriatik dhe të nguliteshin në Itali, që të mund të mbijetonin në mungesë të të madhërishtit Skënderbej, që kaloi në përjetësi në vitin 1468.

Jeta shkruan romane. Kjo është një nga frazat-kyçe të vëllimit „Gazetaria ime”, shkruar nga prozatori, eseisti dhe gazetari i mirënjohur kosovar Bajram Sefaj, i cili, duke iu bashkuar pa dashur lumit të atyre që ikin nga shtëpia, pas gjysëmshekulli të jetuar në atdhe, zgjohet në një udhëtim të çuditshëm, të sunduar nga mëdyshje, pyetje retorike, ankthe,